

BENCE Erika

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék (Szerbia)
erika.bence@ff.uns.ac.rs

GUTTMANN DÁNIEL „KÜLÖNC”
ÉLETFILOZÓFIÁJÁNAK FELTÉTELEZETT
BÖLCSELETI ALAPJAI¹

A Fáklya-Világ című folyóirat 1903-ban

The Assumed Philosophical Foundations of Dániel Guttmann's
“Odd” Philosophy of Life

The journal Fáklya-Világ [Torch-world] in 1903

Hipotetične filozofske osnove „ekscentrične” životne filozofije
Danijela Gutmana

Časopis Fáklya-Világ iz 1903.

A vajdasági magyar sajtó 1918 előtti történetében egyedülálló vállalkozásként indított folyóiratot *Fáklya-Világ* címen 1903-ban Guttmann Dániel nagybecskereki kereskedő. Folyóiratának – egyetlen száma ismert előttünk – bevezető szövege hitvallás értékű, amelyben meglehetősen irracionális, idealizált, utópisztikus, de mindenképpen egyéni, azaz „külön világa”-nak filozófiai aspektusait tárja fel. A *Fáklya-Világ*, amelynek maga volt kiadója, szerkesztője és egyetlen szerzője is, sajátos hatásokon alapuló filozofikus esszéket, vallási és bibliai tárgyú irodalmi és publicisztikai szövegeket, a szocializmus előnyeit taglaló pamf-

¹ A tanulmány a Szerb Köztársaság Oktatás- és Tudományügyi Minisztériuma 178017. számú, a *Kisebbségi nyelvi, irodalmi és kulturális diskurzusok Délkelet- és Közép-Európában* (Diskursi manjinskih jezika, književnosti i kultura u jugoistočnoj i srednjoj Evropi) című projektuma keretében készült.

leteket tartalmaz. A szerzőről magáról igen kevés adat áll rendelkezésünkre, de ezekből egy nagy olvasottsággal rendelkező, a filozófia iránt fogékony értelmiségi fiatalember portréja rajzolódik ki előttünk. Mivel azonban nem ismerjük olvasmányait, írásainak sincsenek hivatkozásai, csak közvetve, a szövegháttérből és a korszak eszmetörténeti sajátosságai-ból tudunk következtetni arra a filozófiai hatásrendszerre, amelynek kortörténeti hálójába illeszthető ez az – eddig – ismeretlen bánáti sajtó- és szellemtörténeti esemény. Kutatásunk eredménye ezért nem tartalmazhat tényszerű, azonosított elemeket, de felismerhetővé válhat általa az adott korszakra jellemző eszmetörténeti hatásrendszer, amelybe Guttman Dániel filozófiai tájékozódása beilleszthető.²

Kulcsszavak: Fáklya-Világ, Guttman Dániel (Dalos Dani), Nietzsche, Vidám tudomány, darwinizmus, szocializmus.

Guttman Dániel³ (1882–1938) munkásságáról, aki Dalos Dani írói néven közölt tárcasorozatot 1903-ban a *Torontál*-ban, majd ugyanebben az évben *Fáklya-Világ* címen alapított folyóiratot Nagybecskerekben, alig van tényszerű és értékelhető élet- és pályarajzi adatunk. Ami rendelkezésünkre áll, az a *Torontál* 1903-as évfolyama a hivatkozott és a reá vonatkozó szerkesztői

---

² A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016. augusztus 22–27.) szekszárdi szekciója keretében 2016. augusztus 25-én *Guttman Dániel különc életfilozófiája és a Fáklya-Világ (1903)* címen elhangzott előadás szerkesztett és módosított változata. A *Fáklya-Világ* bemutatott példánya dr. Németh Ferenc egyetemi docens (Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka) tulajdonát képezi. A források rendezésében és feldolgozásában Kocsis Lenke doktorandusz (Újvidéki Egyetem, BTK, Nyelv- és Irodalomtudományi Doktori Iskola) működött közre.

³ Guttman Dániel 1882-ben született Nagybecskerekben egy tekintélyes zsidó vegyeskereskedő családban. Iskoláit is ott végezte. Kereskedő vált belőle. Feltehetően az 1900-as évek második évtizedében kötött házasságot a nála tizenkét évvel fiatalabb Langfelder Gizellával. Annak a fiatal becskerek-i író- és újságírógárdának volt a tagja, amelynek az idő tájt Sz. Szigethy Vilmos, Borsodi Lajos, Fülepi Lajos, Gyenes Viktor és mások is. Első írásainak a *Torontál* adott helyet 1903 nyarán. Dalos Dani néven írt *Paraszi emberek* című sorozatát dr. Brájer Lajos közölte az újság tárcarovatában. A harmadik folytatás leközlése után beküldte a negyediket is, ám ez a *Torontál* szerkesztőjének véleménye szerint már nem ütötte meg a megfelelő színvonalat. Elvégezhette a kívánt javításokat, mert csakhamar, augusztus és szeptember folyamán a lap már közölte tárcasorozatának további folytatásait. Kezdetből fogva új (irodalmi) utakat keresett magának, s miután azokat nem találhatta meg a meglévő becskerek-i lapokban, elhatározta, hogy egymaga alapít folyóiratot, amelynek saját elképzelése szerint alakíthatja arculatát. A *Torontál* 1903 novemberében harangozta be az új vállalkozást. „*Fáklya-Világ* címmel, Dalos Dani nagybecskerek-i fiatal író december hó elsejével folyóiratot indít, melyre most előfizetési felhívást bocsátott ki. A *Fáklya-Világ* minden hónapban egyszer jelenik meg. Előfizetési ára az első 6 füzetre 2 korona. Egyes füzet 35 fillér.” A folyóirat első száma a december 1-jei dátumot viseli, ám a *Fáklya-Világ* ténylegesen már november 28-án megjelent (Németh 1995, 12).

üzenetekkel.⁴ Birtokunkban van a *Fáklya-Világ* 1903. november 28-án napvilágot látott, decemberi keltezésű első (és – nagy valószínűséggel – egyetlen)⁵ száma. Ismert előttünk a *Torontál* 1903. november 11-ei számában közzétett hirdetés, amelyben beharangozzák az új folyóirat indulását, továbbá az ugyane lap december 3-ai kiadásában megjelent méltatás szövege.⁶ A forráskutatások (Németh 1995, 12) fényt derítettek továbbá arra, hogy Guttmann Dániel (Dalos Dani) 1904 októberében részt vett a Good Templar-rend felolvasóestjén Nagybecskerekén. Fülep Lajos (1885–1970) levelezésének kiadásában (Fülep 1990) található egy, Gyenes Viktor⁷ által 1912-ben írt levél, amelyben utalás történik arra, hogy a filozófus társasági köréhez tartozott Guttmann Dániel is, illetve az a következtetés vonható le, hogy a becskerei irodalmár az első világháború előtt Olaszországban, Firenzében járt vagy tartózkodott. Az 1931. évi népszámlálás kartonjaiból⁸ kiolvashatók születésének és házasságkötésének adatai.

A *Tükör* 1938. november 30-ai száma közli László B. Jenő nekrológiáját Guttmann Dánielről. Ebben mint az üzleti élet gondjaival küszködő kereskedőt

⁴ Dalos Dani. Paraszti emberek. *Torontál* (1903. júl. 25.). 1. Uő: Paraszti emberek. *Torontál* (1903. aug. 8.). 1903. augusztus 14-én a lap, a Szerkesztői üzenetekben a következőket írta neki: „Beküldött dolgozatát az eddigiekre való tekintettel, ezúttal nem közöljük. A tárca jól indul, de a vége felé teljesen ellaposodik és csupa valószínűtlenség. Csattanója is képtelenség. Ajánljuk a figyelmébe azt is, hogy a túltengő dagályosságot kerülje.” Viszont a későbbiekben újabb részek látnak napvilágot (*Torontál*, 1903. szept. 5.).

⁵ László B. Jenő a *Tükör* 1938. november 30-án megjelent nekrológiájában utalást tesz Guttmann Dániel (Dalos Dani) irodalmi és folyóirat-alapítói munkásságára, amiből azonban nem következik egyértelműen, hogy a *Fáklya-Világ*nak több száma jelent volna meg. Az OSZK állományában is csak egyetlen, azaz csak az első szám lelhető fel (László B. 1938, 12).

⁶ „Ma jelent meg Dalos Dani nagybecskereki fiatal író Fáklya-Világ című folyóirata. A csinos formájú, 40 oldalas füzetet Dalos egész maga írja. [...] A különösködő tartalmú füzet minden hónapban jelenik meg” (Anonim, *Torontál*, 1903b, 3).

⁷ „Életemnek változatlan külső körülményeiről bizonyára elmondott egyet-mást Guttmann Dani, aki néhány nap előtt Firenzéből küldött nekem rövid értesítést. Jómagam sem jelenthetek semmi újat, hacsak azt nem, hogy kénytelenségből most már gyakrabban megyek el u.n. társaságokba – halálosan unatkozni. Az élet céltalanságának érzete ilyenkor sokszorozott erővel támad fel bennem” (Fülep 1990, 251). Ugyancsak Fülep Lajos levelezésében (234. és 239.) található utalás Guttmann kereskedőre, akiről a kiadás feltételezi, hogy Guttmann Dániel édesapja. Ugyane hivatkozás (Fülep 1990, 252) megjegyzi, hogy a nagybecskereki gimnázium értesítőjében nem található Guttmann Dániel neve. A László B. Jenő (László B. 1938, 12) által írt nekrológ mint a „számok emberé”-t állítja elének, aki foglalkozására nézve kereskedő volt, amiből arra következtethetünk, hogy nem gimnáziumba, hanem kereskedelmi iskolába járt.

⁸ Az 1931. évi népszámlálás kartonjai (1433. sz. – Guttmann Dániel). Nagybecskerek: Történelmi Levéltár.

állítja elénk, aki a „számok embere”, ugyanakkor „egy melegszívű költői lélek” volt. Ugyane nekrológból származik a „nagy olvasottság”-ára vonatkozó adat, illetve az az utalás, miszerint Guttmann eredetiben olvasott és írt – még hozzá „több darab”-ot is – franciául (László B. 1938, 12). Ez utóbbiakról nincs semmilyen ismeretünk. Viszont a hivatkozott nekrológ utalásai arra engednek következtetni, hogy életének egy bizonyos pontján felhagyott irodalmi tevékenységével, kereskedőként élte további életét: „Az életgond azonban elkergette az irodalom könnyedébb műsáját, és Dani betört a szürke, hétköznapi emberek közé. Sohasem felejthette el azonban a régi szerelmét és mindig szerelmese maradt az írásnak” (László B. 1938, 12).

1995-ben, a *Fáklya-Világ* egy példányának megtalálását követően, Németh Ferenc a *Magyar Szó Kilátó* című irodalmi magazinjában tett közzé rövid életrajzi jegyzetet Guttmann Dánielről (Németh 1995, 12). Ezenkívül semmilyen más adat vagy hivatkozás nem áll rendelkezésünkre tevékenységéről. Nem szerepel Bori Imrének a jugoszláviai magyar irodalomról alkotott irodalomtörténeti szintézise egyetlen kiadásában, sem Kalapis Zoltán *Életrajzi kalauzában* (Kalapis 2002). A *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000)* (Gerold 2001) és a *Vajdasági magyar irodalmi lexikon (1918–2014)* (Gerold 2016) nem vesz tudomást a térségi magyar irodalom 1918 előtti történéseiről.

Az elmondottak tükrében nyilvánvaló, hogy ha fel szeretnénk térképezni Guttmann Dániel életfilozófiájának, folyóirat-alapítói és írói munkásságának aspektusait és hatásrendszerét, egyes-egyedül szövegeinek és azok háttérének elemzése, illetve ez utóbbi vizsgálatokból kikövetkeztethető kortörténeti analógiák értelmezése áll rendelkezésünkre mint lehetséges módszer. Mindezt kizárt dolognak tartjuk, hogy kutatásunk eredménye bármilyen tényszerű adat lehet – a fentiekben vázolt ismeretek és szövegek felhasználása, illetve értelmezése révén egy „feltételezett” gondolati kör, hatásrendszer felvázolására van lehetőségünk.

A „különtség” bélyege

Már az új folyóirat megjelenéséről szóló újsághírben is utalás történik annak „különösködő tartalmára” (Anonim, *Torontál*, 1903b, 3), amit (illetve a Dalos Danira vonatkozó „különtség” bélyegét) a róla szóló „oral history”, a nagybecskereki társadalmi közélet és -vélekedés – a rendelkezésünkre álló gyér recepciós nyomok, így a László B. Jenő-féle nekrológ, valamint az életrajzra vonatkozó kutatásaink alapján következtethetünk erre – mindvégig fenntartott. Ennek korszaktörténeti és személyes indíttatása egyaránt van.

Fülep Lajos levelezésének már hivatkozott pontjai (Fülep 1990, 251–252, 274–275, 279): a Gyenes Viktor-levélben előforduló említés, illetve Fülep szüleinek a Guttmann-kereskedőcsaládra vonatkozó megjegyzései jellegéből kifolyólag van alapja annak a feltételezésünknek, miszerint Guttmann Dániel Fülep Lajos és családjának baráti köréhez, azoknak a fiatal becskerekai értelmiségieknek a társaságába tartozott, akiket – a korszak polgári szokásrendjének megfelelően – családjuk széles körű tájékozottságot és műveltséget nyújtó neveltetésben részesített, minek következtében lehetőségük nyílt külföldi (franciaországi, olaszországi) tanulmányútra, szellemi és művészi látásmódjuk ilyen módon történő gazdagítására. Fülep 1907-től 1913-ig élt és tanult Firenzében. A levelezésből biztosan tudjuk, hogy 1912-ben Guttmann Dániel is Firenzében tartózkodott, és ott közeli kapcsolatban állt Füleppel, mivel Gyenes Viktor hivatkozott levelében arról ír, hogy elsősorban ő az, aki kettejük között híreket közvetíthet⁹ (Fülep 1990, 251–252).

A *Fáklya-Világ* már 1903-ban napvilágot látott; Guttmann Dániel huszonegy éves, az akkor tizennyolc éves Fülep Lajos is ekkoriban, legkorábban 1902-ben (Fülep 1902) tette meg az első lépéseket az írói/alkotói pályán; így – ekkor még – nem lehetett szellemi értelemben vett mentora, irányadója az ugyancsak útkereső Guttmann-nak. Viszont az, hogy egyazon (újság)írói és alkotói műhely tagjai voltak, továbbá Fülep tudományos és művészeti érdeklődésének későbbi kimenete, illetve Lukács Györggyel való barátsága arra enged következtetni, hogy mindketten a Magyarországon a századfordulón tért nyert szellemtörténeti iskola hatáskörében mozognak, pályájuknak ez ad filozófiai irányvonalat.

A *Fáklya-Világ* köszöntőszövege (Dalos 1903, 3) metaforikus értelemben játszik el a szellem (értelem) és a világ (sötétség) fogalmával és jelentéseivel. A cím – nem véletlenül – kötőjeles és az összetétel mindkét tagjának nagybetűs írásmódja révén a köztük (a két fogalom között) húzódó elementáris ellentét válik világossá előttünk; az, hogy itt nem „fáklyavilág(osság)”-ról, hanem a „fáklya” mint a szellemi világosság/értelem szimbóluma és a világ (sötét, ismeretlen, tudatlan, kiműveletlen) közötti antagonizmusról van szó, ahol a „fáklya fénye” (értelem és küzdés) juttathatja el e kietlen és kiábrándult világ letéteményesét, az embert egy ideális, azaz boldog létállapotba: „A földi emberek verejtékes küzdelmében is megbuktatjuk a szövétnekünket. Belenézünk ebbe a boldogtalanság örvényébe és hiszem, hogy megtaláljuk az igaz módot, mely a küzdés nyomán boldogságot fog fakasztani” (Dalos 1903, 3).

⁹ Vö. 6.

A *Köszöntés* hangvétele egyszerre emlékeztet a késő almanachlira szófordulataira, él valamiféle posztromantikus pátosz retorikájával, alkalmazza a szabadkőműves gondolkodás fogalmait (pl. „testvér”) és a századforduló dekadens magatartásának mintáit (a világ mint „feneketlen sötétség”, „boldogtalanság örvény”). Mindezeknek reális alapjait Guttmann Dániel életében is fellelhetjük. A ma is létező Good Templar-rendnek volt a századfordulón nagybecskereki páholya, amelynek Guttmann Dániel nagy valószínűséggel tagja volt, de – a *Torontál* cikke révén (Anonim 1904) – bizonyíthatóan részt vett a rendezvényein. A szervezet „szabadkőműves” jellegéről ma is polémia folyik művelődéstörténeti berkekben (Kárpáti 1960, N. Kósa 2009).

Fülep Lajos a kortársak közül elsőnek ismerte fel Ady Endre költészetének kivételes jelentőségét, a tízes években (nem függetlenül a *Nyugat* szellemi műhelyének, pl. Babits és Lukács György hatásától) Dantéről (Kaposi 1996) ír tanulmányt, majd 1918-ban művészettörténeti munkáinak kiadását megelőző tanulmányokat közöl a *Nyugat*-ban (Fülep 1918), amelyben a korszak kiábrándultságának, sivárságérzetének aspektusait is taglalja. A *Nyugat* körével, mindekelőtt Adyval való barátsága révén egyértelműen belső perspektívából élte meg a századforduló dekadens életérzését. A hozzá hasonló körökben mozgó Guttmann Dánieltől sem lehetett ismeretlen egyfajta, magát „elátkozott zseni”-ként, „különc”-ként meghatározó írói attitűd, amiről a *Fáklya-Világ* címlapján kiemelt mottó, a *Hitem* címen megfogalmazott hitvallás részlete is tanúskodik: „Nem türtem soha, hogy az értelmemet meghomályosítsák, és olyat hinni kényszerítsenek, ami ellen minden érzékem és érzelmem lázong. Gondolkoztam és megalkottam külön világomat, ahol mi sem zavar. És a külön világom égboltjára az Igazságot tűztem ki napul” (Dalos 1903, 1).

Nietzscheiánus filozófiai tájékozódás

László B. Jenőtől (László B. 1938) tudjuk, hogy Guttmann Dániel (Dalos Dani) eredetiben olvasott és írt franciául. Azt, hogy – szinte biztos – a német nyelvet is anyanyelvi szinten (ha nem volt épp az anyanyelve!) ismerte, a szerző nem emeli ki, mert az az adott társadalomtörténeti szituációból és a régió szokásrendjéből (Osztrák–Magyar Monarchia, Torontál vármegye, vegyes lakosságú Nagybecskerek) egyértelműen következett. Ezért joggal feltételezhetjük, hogy Guttmann a német (filozófiai) irodalmat is eredetiben olvasta. Azért fontos ez számunkra, mert a *Fáklya-Világ* általunk legfontosabbnak tartott *Hitem* című ars poetica-szerű szövegének ún. háttérvizsgálata (Isten-képe, az emberi fajról

alkotott felfogása, Darwin-allúziói etc.) nietzscheiánus karakterisztikákra, hatás-mozzanatokra engednek következtetni. Ugyanakkor – ezt az 1995-ben készült magyar Nietzsche-fordítások bibliográfiájában ellenőrizhetjük le (Laczkó 1995), de egy 1922-es, több művet is magában foglaló kiadás¹⁰ kapcsán Turóczi-Trostler József is beszél róla (Turóczi-Trostler 1924) – a német filozófus műveinek első teljes magyar fordításai – a *Zarathustráé* – csak 1907-ben,¹¹ illetve 1908-ban¹² készültek el. Fülep Lajos,¹³ aki eszmei értelemben a legnagyobb hatással lehe-tett Guttmann Dániel tájékozódására, csak 1910-ben ülteti át magyar nyelvre a *Die Geburt der Tragödie*-t, míg a *Die fröhliche Wissenschaft (La gaya scienza)* teljes, de szemelvényes fordítására és kiadására (1919, 1922, 1926) is csak évtizedekkel később kerül sor; egy szemelvényét (356) az *Élet*¹⁴ című folyóirat közli 1891-ben. Tehát, ha Guttmann Dániel 1903-ig az átfogóbb tanulmány igényé-vel olvasta Nietzsche életművét, mindenekelőtt a *Vidám tudományt*, amelyről úgy gondoljuk, a legnagyobb hatással volt a *Hitem* létrejöttére, akkor azt csak a német kiadások¹⁵ révén tehette meg.

A magyar *Nietzsche-tár* (Köszegi et al. 1996) révén betekintést nyerhetünk a filozófus kiterjedt és gazdag, a 19. és a 20. század fordulójától a századközépig terjedő recepciójába. Ennek alapján állapíthatjuk meg, hogy már a múlt század első évtizedében Nietzsche-kultusról beszél a kritika (Vetési 1996, 108–110;

¹⁰Nietzsche, Friedrich 1922. *Nietzsche válogatott munkái*. Sajtó alá rendezte többek fordításá-ban Varró István. 1. Zarathustra (ford. Fényes Samu) 1922. 2. Vidám tudomány (ford. Wildner Ödön). 3. Jón, rosszon túl (ford. Reichard Piroska). 4. Ecce Homo (ford. Varró István). Budapest: Világirodalom Könyvkiadó Vállalat.

¹¹Nietzsche, Friedrich Wilhelm. 1907. *Túl az erkölcs világán*. Ford. Vályi Bódog. Bevezető: Henri Lichtenberger. Budapest: Athenaeum Kiadó; Nietzsche, Friedrich Wilhelm. 1907. *Zarathustra*. Mindenkinek és senkinek se való könyv. Ford. Fényes Samu. Budapest: Révai Kiadó (Laczkó B. 1995).

¹²Nietzsche, Friedrich Wilhelm. 1908. *Im-ígyen szóla Zarathustra*. [Társadalomtudományi Könyvtár] Ford. Wildner Ödön. Budapest: Grill Kiadó (Laczkó B. 1995).

¹³Nietzsche, Friedrich Wilhelm 1910. *A tragédia eredete vagy görögség és pessimizmus*. [Filozófiai Írók Tára XXIII.] Fordította és bevezette: Fülep Lajos. Budapest: Franklin Társulat (Laczkó B. 1995).

¹⁴Nietzsche, Friedrich Wilhelm. 1891. *La gaya scienza: 356*. [Részlet] Ford. Katona Lajos. *Élet* 1 (1): 143–145.

¹⁵Nietzsche, F. 1872. *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik*. Leipzig: E. W. Fritsch. Jelentősebb változtatásokkal: Nietzsche, F. 1886. *Die Geburt der Tragödie. Oder: Griechenthum und Pessimismus*. Leipzig: E. W. Fritsch; Nietzsche, F. 1882. *Die fröhliche Wissenschaft*. Leipzig: E. W. Fritsch. Nietzsche, F. 1887. *Die fröhliche Wissenschaft*. „La gaya scienza”. Leipzig: E. W. Fritsch.

Kunszt 1996, 15¹⁶). Különösen fontos számunkra az akkoriban szerveződő Nyugat Kör ilyen irányú orientálódása, mindenekelőtt Babits Mihály Nietzsche-olvasata és -fordításai¹⁷, amelyekről joggal feltételezhetjük, hogy inspiráló erővel voltak Fülep Lajos és nyomában Guttman Dániel érdeklődésére is.

Az „újkori nyugat-európai bölcsélet” magyar filozófiai és irodalmi lecsapódását vizsgáló átfogó, de a konkrét Nietzsche-recepcióra vonatkozó legújabb kutatások (Zóka 2014, Bene 2015) is alátámasztják a vizsgált korszakban, tehát a *Fáklya-Világ* megjelenésének évében is erőteljesen ható Nietzsche-kultusz jelenlétére vonatkozó véleményünket Guttman Dániel filozófiai tájékozódásában és világértésében.

A *Vidám tudomány* első német kiadása és az azt híven követő magyar fordítás (Nietzsche [Wioldner Ödön] 1926) is címlapon közli a szerző saját tollából származó, meglehetősen ismertté vált mottóját: „Ez itt az én házam, kertem, / Nem majmoltam senki fiát. / Minden mestert kinevettem, / Ki nem nevette önmagát. *Kapum felirata*” (Becze 2008). Ezzel megegyező jellegű, tehát önreflexív igénnyel a szerző Dalos Dani (Guttman Dániel) hitvallásából kiemelt mottó szerepel a *Fáklya-Világ* címlapján is, ami nemcsak a korabeli irodalmi és folyóirat-kultúra sajátosságaira, de a szerző írói tájékozódásaira is utalhat.

A Hitem Nietzsche-allúziói

A *Köszöntés* mellett a folyóirat első (és egyetlen ismert) száma kilenc, különböző műfajú és tematikájú szöveget tartalmaz, amelyek közül a *Hitem* című hitvallás emelkedik ki és határozza meg a másik nyolc írás (bibliai kép, pamflet, novella, rövidtörténet etc.) értelmezési kódjait; ezek csak a szerző ars poeticájának alátámasztását és illusztrációját szolgálják.

A mindössze négy folyóiratoldalt kitevő, főbb kitételeit tipográfiailag is kiemelő hitvallás három részből áll. Az első egy rövid, mottószerű fohász, amelynek sorai („Hiszem, hogy egy az Isten. / Hiszem, hogy Isten az idők kezdete óta

---

¹⁶„Schmitt Jenő plasztikus bizonyítéka annak, hogy a századfordulós magyar Nietzsche-recepció egyidejűségben és elmélyültségben semmivel sem maradt el a nemzetközitől” (Kunszt 1996, 15).

¹⁷Kosztolányi Dezső 1904-ben Nietzsche-ről is ír Babits Mihálynak címzett irodalmi és filozófiai tematikájú leveleiben, amiből arra lehet következtetni, hogy mindkettőjüket, így Babitsot is már első fordításai megjelenése (1905 és 1906) előtt foglalkoztatta a Nietzsche-opus és -kérdés (Kosztolányi Dezső leveleiből. In Kőszegi et al. szerk. 1996, 111–113).

Nietzsche, Friedrich Wilhelm. 1905. Délen (vers). [Részlet a *Gaya Scienzi-ból*] Ford. [Babits Mihály] Babits Mihály. *Tűz* 1 (1): 16.; Nietzsche, Friedrich Wilhelm. 1906. A hét pecsét (vers). [Vagy: Az Igen és Ámendal] Ford. Babits Mihály. *Szeged és Vidéke V* apr. 29. (Szemelvény a Juhász Gyulával tervezett, de el nem készült Zarathustra-fordításból.)

él és élni fog az idők végeztéig. / Isten a teremtés erejével bíró tökéletesség” [Dalos 1903, 4]) a *Katekizmus* [egyistenhit]¹⁸ legfontosabb tételeinek parafrázis szerű elismétlését jelentik. A második rész ezek kifejtését, magyarázatát és egyedi (módosított) értelmezését, továbbgondolását tartalmazza. A harmadik a hitvallásban lefektetett eszmék katetikus kifejtését adja. Tartalmilag tehát a középső rész képezi a hitvallás, azaz Dalos Dani (Guttman Dániel) világértési és bölcséleti tájékozódásának magját, lényegi elemeit. Természetének megfelelően nagyon erős metafizikai háló vonja be gondolatmenetét és kitételeit.

A *Hitemnek* eszmei szempontból három – olykor egymásnak ellentmondó – tartópillére van. Metafizikai és darwinista nézetek (de ugyanakkor ezeknek nietscheiánus kritikája is), illetve egyfajta vallásos – a szocialista¹⁹ eszméktől sem távoli – testvériségeszme van jelen világról alkotott gondolkodásában.

A *Vidám tudomány* leghíresebb, többször, több aforizmában is visszatérő mondása „Isten halott! És mi öltük meg!”-formában vált ismertté (Nietzsche 1926, 142). Egyéni értelmezésére ismerhetünk Dalos hitvallásának azon kitételeiben, amely „Isten hiányára”, az „Isten átadta a helyét az Embernek” gondolatára vonatkoznak: „Sarkalatos tétele hitemnek, hogy az Isten az élet magjának elvetése pillanatától mind mostanáig, a fejlődő földi étellel nem törődött és avval addig, amíg a tökéletességet el nem éri, törődni nem is fog” (Dalos 1903, 5). Ugyanakkor ő nem a teljes „istenhalálról”, hanem annak „emberiesült”, a tökéletességét, azaz saját akarató küzdelme révén az „istenlátás” képességét elnyert emberben való (metaforikus értelmű) visszatéréséről beszél: „Ha majdan az ember, ki az erők nagy harcában győzött, az Isten tökéletességét a teremtő erőn kívül eléri, akkor fordul felénk az Isten képe ismét, örvendeni az elvetett magból megnőtt törzsökös fának” (Dalos 1903, 5).

A 19. század talán legmeghatározóbb és a legnagyobb hatással bíró filozófusának hírhedt kijelentése számtalan vita és értelmezési kísérlet tárgyává lett.

Az első megközelítés társadalmi-történeti szempontból tekinthet a filozófus kijelentésére, amely során felmerülhet a XIX. századi Európa szellemisége, ez egyház nietschei értelemben vett korszerűtlensége,

¹⁸Guttman Dániel szinte bizonyosan zsidó származású volt. Istenképe ennek megfelelően ószövetségi istenkép; a *Hullámok méhe I.* című (Dalos 1903, 14–15) pamfletjében a római katolikus főurakról – „ezek nem a Jézus keresztényei” – távolságtartóan, az elutasítás szándékával szól: „A r. k. főurak – nem Jézus igaz keresztényei – elfelejtették a szent írásnak azon tanítását, hogy az Isten kegyelme minden lelkében igaz emberre árad és hogy minden földi ember testvér, mivelhogy mindenek kútfeje az örökkévaló egy Isten” (Dalos 1903, 14).

¹⁹Nem véletlen, hiszen a *Hullámok méhe III.* című vitairata a szocializmus előnyeiről szól.

a természettudományos fejlődés, valamint a darwinizmus nyomán az a nézet, amely szerint az érzékfeletti világba vetett hit szerepét leváltotta az ember ösztönök által eleve elrendelt szerepének vizsgálata (Horváth 2012, 495)

– állapítja meg Horváth Gergő Nietzsche Isten-képeről szóló elemzésében.

Dalos hitvallásának darwinista kitételei ugyancsak az „öztönök által küzdésre hivatott ember” fejlődésére vonatkoznak: „Ösztönül a tökéletesedés utáni vágy lett beoltva. Ez a mindenkoron az életet mozgató erő, a tökéletesedés után vágyó ösztön, meghozta a kiválás bámulatos eredményét, és ennek folyamata képpen, a természet csodás életű világát” (Dalos 1903, 4), illetve: „Ha majdan az ember, ki az erők nagy harcában győzött, az Isten tökéletességét, a teremtő erőn kívül eléri, akkor fordul felénk az Isten képe ismét, örvendeni az elvetett magból megnőtt törzsökös fának” (Dalos 1903, 5). A „kiválás nagy munkája”-ról beszél ars poeticájában, ami akár Darwin „természetes kiválasztódás” elméletére is utalhat, ugyanakkor – a gondolatmenet nietzscheiánus és darwinista „kevertsége” és „egymásba játsása” miatt feltételezhetjük, hogy Dalos elsősorban Nietzsche Darwin-értelmezését (Pence 2011) ismerte, azaz a filozófus kritikáját, s nem közvetlenül Darwin nézeteit fogadta el. E felvetésünk bizonyításához azonban nincsenek sem nyomaink, sem ezek nyomán konkrét és bizonyítható érveink.

A „tökéletesség”, amin a *Fáklya-Világ* gondolkodója az „istenlátás mélységes gyönyörűségéből” (Dalos 1903, 6) való emberi részesedés képességét érti, hármas szintű: „A tökéletesség a testi erők netovábbjának az elérése egyrészt, az összes természeti és szellemi erők kifejtése másrészt. A harmadik eleme a lélek tökéletes jósága” (Dalos 1903, 5). „E tökéletes emberiség előtt meg fog hajolni a halál és bekövetkezik azután az örökké élés boldog kora” – vezet tovább a gondolatmenet, amely ugyanakkor nem egyfajta darwini értelemben vett „fejlődést”, hanem a „lélek földi örökkévalóságá”-nak (Dalos 1903, 6) metaforáját jelenti. A „gyermekről gyermekre” átruházott testvériség- és szereteteszme ugyanis elsősorban nem az egyén, hanem az emberi faj nagyságának és tökéletességének halhatatlanságát, fennmaradásának biztosítékát jelenti:

Hiszem, hogy Isten nincsen velünk, legyünk tehát mi egymás mellett szorosán, szeretettel. A kiválás fergeteges harcában mi győztünk. Legyünk méltóak a győzelmünkre és siessünk a tökéletesség felé, mely Isten arcultját és az örök életet meghozza nekünk.

Testvéreim, én hiszek Istenben és tibennetek (Dalos 1903, 7).

Összegzés

A Guttman Dánielről szóló gyér recepció átveszi és továbbgörgeti a szerző ön maga különtségéről („megalkottam külön világomat” [Dalos 1903]) alkotott elképzelését, s egy „különc életfilozófia” megnyilatkozásainak tekinteti a Nagybecskereken napvilágot látott folyóirat „kissé irracionális”, „kicsit idealizált”, „utópisztikus” szövegeit és ezeknek tartalmát (Németh 1995, 12). A *Fáklya-Világ* szövegvilágait a korabeli esztétörténeti irányultságokkal és filozófiai tájékozódásokkal összevető értelmezés valamennyire árnyalja ezt a képet. Elsősorban felerősíti a folyóirat hirdette eszmék irracionálisára, idealizáltságára és utópisztikusságára vonatkozó jelzőket, másrészt világossá teszi előttünk, hogy szó sincs egy szuverén bölcseletről, életfilozófiáról. A Dalos Dani néven író Guttman Dániel nem alkotott „rendszer”, nincs „életfilozófiája”, hitvallása, és az ennek reprezentációját szolgáló irodalmi és publicisztikai írásai feltehetően egy, a korszakra jellemző hatásrendszer, a Nietzsche-kultusz jegyében születtek, ennek, s nem egyéni világlátásának jelenségeit tükrözik.

Felmerülhet bennünk a kérdés, miért érdemes, és érdemes-e egyáltalán vele foglalkozni. A jelenség vizsgálata arról győzött meg bennünket, hogy Guttman Dániel folyóirat-alapítási kísérlete nem annyira önmagáért, mint inkább a térségi irodalmi és folyóirat-kultúra alakulástörténete miatt fontos jelenség; azt dokumentálja, hogy a ma vajdaságinak nevezett irodalmi reprezentáció kezdetei nem esnek egybe korábban kanonizált korszakhatárokkal (pl. 1918). Sokkal korábban és sokkal tágabb összefüggésekben szólnak meg első hangjai, illetve történnek regionális értelemben vett első reakciói európai értelmű kulturális mozgásokra.

Irodalom

Anonim. 1903a. Irodalom. *Torontál* nov. 11. 4.

Anonim. 1903b. Ma jelent meg Dalos Dani nagybecskereki fiatal író Fáklyavilág című folyóirata. *Torontál* nov. 3. 3.

Anonim. 1904. A Good Templar felolvasás. *Torontál* okt. 1. 3.

Az 1931. évi népszámlálás katonjai (1433. sz. – Guttman Dániel). Nagybecskerek: Történelmi Levéltár.

Becze Szabolcs. 2008. Egy zöldfülű antropológus kalandjai. Feljegyzések a sárkunyhóból. Niegel Barley. *BUKSZ* http://www.tyotex.hu/review/51/1033/egy_zoldfulu_antropologus_kalandjai (2016. okt. 26.)

- Bene Adrián. 2015. Brandenstein Béla Nietzsche-képe – ismeretelméleti nézőpontból. *Létünk* 45 (2): 39–46.
- Dalos Dani. 1903. Az Igazságot szolgáló írás. *Fáklya-Világ* dec. 1.
- Fülep Lajos. 1918. Európai művészet és magyar művészet. *Nyugat* 11 (6): <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00242/07307.htm> (2016. okt. 13.)
- Fülep Lajos. 1988. *Egybegyűjtött írások, 1902–1908*, szerk. Tímár Árpád. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia. http://real-eod.mtak.hu/33/1/EKK_14_01.pdf (2016. okt. 26.)
- Fülep Lajos. 1990. *Fülep Lajos levelezése I. 1904–1919*, szerk. F. Csanak Dóra. 251–252, 274–275, 279. Budapest: MTA Művészettörténeti Kutató Csoport. https://library.hungaricana.hu/hu/view/MTAKonyvtarKiadvanyai_EKK_15_01/?pg=5&layout=s (2016. okt. 13.)
- Gerold László. 2001. *Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918–2000)*. Újvidék: Forum.
- Gerold László. 2016. *Vajdasági magyar irodalmi lexikon (1918–2014)*. Újvidék: Forum.
- Horváth Gergő. 2012. „Isten halott” – A nietzschei metafizika megalapozása Martin Heidegger 1943-as tanulmányának tükrében. *Első Század Online* 11 (3): 495–515. http://epa.oszk.hu/01600/01639/00007/pdf/EPA01639_első_szazad_2012_osz_495-515.pdf (2016. okt. 13.)
- Kalapis Zoltán. 2002. *Életrajzi kalauz. A–Gy*. Újvidék: Forum.
- Kaposi Márton. 1996. Lukács György és Fülep Lajos Dante-értelmezései. *Filozófiai Szemle* (4–6): 303–323. http://minerva.elte.hu/mfsz/MFSZ_9646/KAPOSI.pdf (2016. okt. 27.)
- Kárpáti Endre. 1960. Adalékok a magyarországi alkoholelleses küzdelem történetéhez (1914-ig). In *Orvostörténet*. 137–226. Tankönyvek. http://www.orvostortenet.hu/tankonyvek/tk-05/pdf/4.20.4/1960_019_karpati_endre_adalekok_magyarorszagi.pdf (2016. okt. 26.)
- N. Kósa Judit. 2009. Egy derülátó pillanat. *Népszabadság* http://nol.hu/archivum/20090620-egy_derulato_pillanat-337999 (2016. okt. 13.)
- Kőszegi Lajos–Kunszt György–Laczkó Sándor szerk. 1996. *Nietzsche-tár: szemelvények a magyar Nietzsche-irodalomból 1956-ig*. Veszprém: Comitatus. <http://mek.oszk.hu/00600/00623/00623.pdf> (2016. okt. 13.)
- Kunszt György. 1996. Bevezetés. *Nietzsche korábbi magyar fogadtatásának értéke*. In Kőszegi–Kunszt–Laczkó szerk. *Nietzsche-tár: szemelvények a magyar Nietzsche-irodalomból 1956-ig*. 6–24. Veszprém: Comitatus. <http://mek.oszk.hu/00600/00623/00623.pdf> (2016. okt. 13.)
- Laczkó Sándor. 1995. A magyar nyelvű Nietzsche-fordítások bibliográfiája 1872-től 1994-ig. *Kellék filozófiai folyóirat* (Diotima Munkafüzetek) 3. <http://kellek.adatbank.transindex.ro/?cid=39> (2016. okt. 14.)

- László B. Jenő. 1938. Guttmann Dániel. *Tükör* nov. 30. 12.
- Németh Ferenc. 1995. Dalos Dani és a Fáklya-Világ. Egy különösködő tartalmú becskerekli folyóirat. *Magyar Szó – Kilátó* ápr. 8. 12.
- Nietzsche, Friedrich. 1926. *Vidám tudomány*. Ford. Wildner Ödön. Budapest: Világ-irodalom Könyvkiadó Vállalat. <http://mek.oszk.hu/15200/15256/15256.pdf> (2016. okt. 13.)
- Pence, Charles H. 2011. Nietzsche's Aesthetic Critique of Darwin. *History and Philosophy of the Life Sciences* 33 (2): 165–190. http://philsci-archive.pitt.edu/9524/1/Pence_-_2011_-_Nietzsche%E2%80%99s_aesthetic_critique_of_Darwin.pdf (2016. okt. 13.)
- Turóczy-Trostler József. 1924. A magyar Nietzsche. *Nyugat* 17 (8–9): <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00357/10879.htm> (2016. okt. 14.)
- Vetési József. 1996. *Nietzsche-kultusz*. In Kőszegi–Kunszt–Laczkó szerk. *Nietzsche-tár: szemelvények a magyar Nietzsche-irodalomból 1956-ig*. 108–110. Veszprém: Comitatus. <http://mek.oszk.hu/00600/00623/00623.pdf> (2016. okt. 13.)
- Zóka Péter. 2014. *Alexander Bernát és a „nemzeti filozófia”: Az újkori nyugat-európai bölcelet és a modern nacionalizmuselméletek tükrében*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Filozófia Doktori Iskola–Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára.

THE ASSUMED PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS OF DÁNIEL GUTTMANN'S "ODD" PHILOSOPHY OF LIFE

The journal Fáklya-Világ [Torch-world] in 1903

In 1903 a merchant from Zrenjanin named Dániel Guttmann launched a journal titled *Fáklya-Világ* which was an exceptional undertaking in the history of the Hungarian press in Vojvodina before 1918. His journal's – only one known issue – credo-like introduction is irrational, idealized, and utopist, however shows the philosophical aspects of an undeniably unique "peculiar world". Guttmann was the publisher, the editor and the only author of *Fáklya-Világ*, the journal's contents consisted of unusual philosophical essays, religious and biblical literary texts and articles, and pamphlets discussing the advantages of socialism. There is little to be known about the author, but based on what we know he seemed to be a widely read young intellectual with a particular sensibility for philosophy. Since we know nothing about Guttmann's readings and his texts lack references we can only make assumptions based on his work and the era's theoretical schools about the philosophical background resulting in this – so far – unknown press and intellectual historical event. Therefore the research cannot contain exact facts and references, but a review of the theoretical influences that effected Dániel Guttmann's philosophical ideas.

Keywords: Fáklya-Világ [Torch-world], Dániel Guttmann (Dani Dalos), Nietzsche, The Gay Science, Darwinism, socialism.

HIPOTETIČNE FILOZOFŠKE OSNOVE „EKSCENTRIČNE“ ŽIVOTNE FILOZOFIJE DANIJELA GUTMANA

Časopis Fáklya-Világ iz 1903.

U vidu jedinstvenog poduhvata u istoriji vojvođanske mađarske štampe pre 1918. trgovac Danijel Gutman iz Velikog Bečkereka je 1903. godine pokrenuo časopis *Fáklya-Világ* (u prevodu „svetlost buktinje“). Uvodni tekst njegovog časopisa – čiji nam je samo jedan broj poznat – poseduje karakter uverenja, u kojem se otkrivaju filozofski aspekti njegovog poprilično iracionalnog, idealizovanog, utopističkog, i u svakom slučaju jedinstvenog sveta. Časopis *Fáklya-Világ*, čiji je izdavač, urednik i jedini autor bio on lično, sadrži filozofske eseje, književne i publicističke tekstove sa religioznom i biblijskom tematikom, kao i pamflete u kojima se izlažu prednosti socijalizma. O samom autoru raspoložemo veoma malim brojem podataka, ali se iz postojećih informacija pred nama ukazuje portret veoma načitanog mladog intelektualca istančanog filozofskog senzibiliteta. Međutim, pošto nam njegova štiva nisu poznata, a ni njegovi tekstovi ne pružaju uvid u izvore, možemo samo indirektno, na osnovu pozadine samih tekstova, kao i idejno-istorijskih karakteristika posmatranog doba, izvesti pretpostavke o sistemu filozofskih uticaja u čiju epohalno-istorijsku mrežu može da se uvrsti ovaj – sve do danas – nepoznati časopisni i idejno-istorijski poduhvat iz Banata. I upravo zato rezultati ovih istraživanja ne mogu da sadrže faktografske i precizno identifikovane elemente. Putem njih, međutim, može da se razazna sistem idejno-istorijskih uticaja datog doba na filozofsku orijentaciju Danijela Gutmana.

Ključne reči: Fáklya-Világ, Danijel Gutman (Dani Daloš), Niče, Vesela nauka, darvinizam, socijalizam.